

PISANSKI v. Croatia (№ 28794/18)

Обставини справи

У цій справі заявник, який був адвокатом, скаржився на те, що рішення національного суду про накладення на нього штрафу за неповагу до суду за зроблений ним коментар щодо тлумачення судом законодавчих положень порушило його право на свободу вираження поглядів, гарантоване статтею 10 Конвенції.

Заявник представляв інтереси кредитора, певного пана J. C., у виконавчому провадженні, відкритому у справі про стягнення боргу шляхом накладення арешту на кошти на банківських рахунках боржника. Пан J. C. не був первісним кредитором, і подана ним заява про примусове виконання ґрунтувалася на виконавчому листі, виданому нотаріусом на користь первісного кредитора, компанії P., та на договорі відступлення права вимоги, згідно з яким ця компанія передала свої права вимоги J. C. Підписи на договорі відступлення права вимоги були засвідчені нотаріусом.

Загребський міський цивільний суд (Zagreb Municipal Civil Court), який розглядав цю справу, відмовив у задоволенні заяви про примусове виконання рішення, пославшись на відповідні положення Закону про виконавче провадження, згідно з якими борг, встановлений у виконавчому документі, може бути переданий іншому кредитору лише на підставі офіційного документа або документа, засвідченого офіційно, і постановив, що договір відступлення права вимоги не є таким документом.

Заявник від імені свого клієнта подав апеляційну скаргу на це рішення до Загребського міського цивільного суду, оскільки відповідно до хорватського законодавства така скарга подавалася до суду першої інстанції, який проводив її попередній розгляд і міг визнати її неприйнятною, але не був уповноважений вирішувати її по суті.

У скарзі заявник посилався на відповідні положення Закону про виконавче провадження і стверджував, що договір відступлення права вимоги, підписи сторін на якому були засвідчені нотаріусом, безумовно, є офіційно засвідченим документом. Заявник дуже різко критикував висновок щодо тлумачення відповідної норми, зроблений Загребським міським цивільним судом в оскаржуваному рішенні. Водночас цей суд дотримувався того ж підходу, що і Окружний суд міста Загреба, який застосував такий під час розгляду іншої подібної справи.

Окружний суд міста Осієк (Osijek County Court), який розглядав апеляційну скаргу заявника, прийняв його аргументи та рішенням від 18 серпня 2016 року, ухваленим суддею J. T. B., скасував оскаржуване рішення та направив справу на новий розгляд. Він також доручив Загребському міському цивільному суду

перевірити, чи були зауваження заявника, використані ним в апеляційній скарзі, неповагою до цього суду, і вжити відповідних заходів.

За результатами повторного розгляду справи позов клієнта заявника було задоволено в повному обсязі. Під час повторного розгляду у своїх поданнях до суду заявник вказав, що, незважаючи на те, що він мав рацію щодо суті справи, він хотів би вибачитися перед судом, якщо деякі наведені ним аргументи в апеляційній скарзі були образливими. Він додав, що «деякі різкі слова, безумовно, не були спрямовані на адресу цього суду», але «в будь-якому разі це вже не має значення».

Однак Загребський міський цивільний суд оштрафував заявника на 2000 кун (еквівалент 265 євро) за неповагу до суду. Рішення ґрунтувалося на статтях 110(1) і 10(7) Закону про цивільне судочинство в поєднанні зі статтею 21 Закону про виконавче провадження, а також на статті 16(8) Закону про виконавче провадження. Суд зазначив, що всі учасники процесу, а особливо адвокати, повинні поважати гідність суду та звертатися до нього ввічливо та належно. Однак у своїй апеляції заявник продемонстрував своє невдоволення рішенням суду в неприпустимий і неналежний спосіб, а саме: образивши суд і назвавши його «центром влади», що було неприйнятно, оскільки будь-яка сторона у справі, незадоволена роботою суду, може скористатися відповідним засобом правового захисту, щоб подати скаргу.

25 листопада 2016 року заявник оскаржив це рішення, стверджуючи, зокрема, що воно порушує його право на свободу вираження поглядів.

Заявник визнав, що він написав текст апеляційної скарги в дуже емоційному стані. Це сталося тому, що рішення про відхилення його заяви про примусове виконання ризикувало викликати сумніви щодо його компетентності в очах клієнта, який довірив йому примусове виконання значної за обсягом суми позову. Проте, за його словами, його слова не були образливими.

Зокрема, він стверджував, що його критика була спрямована головним чином на Окружний суд міста Загреба, зокрема, на його підхід до тлумачення закону в іншій справі, в якій він постановив, що приватний документ, на якому підписи сторін були засвідчені нотаріусом, не є офіційно засвідченим документом. Він критикував Загребський міський цивільний суд за його конформізм лише тому, що в цій справі він некритично сприйняв такий підхід вищого суду.

Заявник також підкреслив, що його критика була виправданою, оскільки Окружний суд міста Осієк задовольнив його апеляцію і тим самим підтвердив, що оскаржуваний заявником підхід був неправильним.

На думку заявника зображення судів як центрів влади не було образливим, оскільки вони становили одну з трьох гілок влади в державі, а їхні рішення мали обов'язкову силу. Особливо це стосувалося судів другої інстанції,

включаючи Окружний суд міста Загреба, адже вони дуже часто були останньою судовою інстанцією у виконавчих провадженнях, оскільки їхні рішення, які мали силу *res judicata*, зазвичай не могли бути оскаржені за допомогою подальших засобів правового захисту.

Заявник також зазначив, що він подав свою апеляційну скаргу, яка містила спірні зауваження, до Загребського міського цивільного суду. Проте цей суд не вважав його зауваження образливими, поки Окружний суд міста Осіек не доручив йому перевірити, чи становлять вони неповагу до суду. Крім того, Загребський міський цивільний суд визнав ці зауваження зневажливими після того, як заявник вибачився перед ним і пояснив, який саме суд був головним об'єктом його критики.

У своїй апеляції на рішення про накладення штрафу заявник також просив передати справу до будь-якого іншого суду апеляційної інстанції, стверджуючи, що якщо його скаргу розглядатимуть Окружний суд міста Загреба або Окружний суд міста Осіек, це поставить під сумнів їхню неупередженість, оскільки перший міг бути ображений його зауваженнями, тоді як останній наказав суду першої інстанції оштрафувати його за неповагу і, отже, вже висловив свою точку зору з цього приводу.

Окружний суд міста Осіек в особі судді J. T. B. подав аналогічне клопотання до Верховного Суду.

Проте, Верховний Суд відхилив клопотання судді J. T. B., вважаючи, що сумніви заявника щодо відсутності неупередженості цього суду не були важливими причинами в розумінні статті 68(4) Закону про цивільний процес, які б виправдовували передачу справи.

Рішенням від 12 вересня 2017 року, ухваленим суддею J. T. B., Окружний суд міста Осіек відхилив апеляцію заявника та залишив без змін рішення суду першої інстанції про накладення штрафу. Він погодився з оцінкою суду першої інстанції про те, що зауваження, зроблені заявником у апеляції від 31 травня 2016 року, були образливими.

Заявник подав конституційну скаргу, в якій повторив аргументи, наведені в апеляційній скарзі. Він також скаржився на відсутність неупередженості з боку Окружного суду міста Осіек, оскільки його скаргу на рішення про накладення на нього штрафу розглядав суддя J. T. B., який раніше доручив суду першої інстанції перевірити, чи становили зауваження заявника неповагу до суду та який погодився з обґрунтованістю підстав для передачі справи до іншого окружного суду через відсутність неупередженості.

Конституційний Суд визнав конституційну скаргу заявника неприйнятною на тій підставі, що оскаржуване рішення не підлягало конституційному контролю.

Оцінка Суду

Незважаючи на аргументи заявника про протилежне, ЄСПЛ був переконаний, що втручання було передбачено законом, оскільки воно ґрунтувалося на відповідних положеннях Закону про виконавче провадження та Закону про цивільний процес. Суд також вважав, що втручання переслідувало законну мету підтримки авторитету судової влади.

Щодо того, чи було втручання «необхідним у демократичному суспільстві» у значенні статті 10 Конвенції, Суд спочатку нагадав загальні принципи оцінки необхідності втручання у здійснення свободи вираження поглядів у справах про неповагу до суду, які були повторно ним сформульовані у справі *Radobuljac v. Croatia*, № 51000/11, §§ 56–61, від 28 червня 2016 року):

- хоча критика, яку висловлюють адвокати, не повинна переступати певних меж, їхня особлива роль, яка є вирішальною для ефективного функціонування справедливого правосуддя, надає їм певну свободу щодо аргументів, які використовуються в суді, оскільки вони мають обов'язок ретельно захищати інтереси своїх клієнтів;

- суди, як і всі інші державні інституції, не захищені від критики; тому – за винятком серйозних нападів, які є по суті необґрунтованими – беручи до уваги, що судді є частиною фундаментальної інституції Держави, вони як такі можуть піддаватися особистій критиці в допустимих межах, а не лише теоретично і у загальний спосіб. Виконуючи свої офіційні обов'язки, вони, таким чином, можуть піддаватися ширшій допустимій критиці, ніж звичайні громадяни;

- необхідно чітко розрізняти критику та образу, маючи на увазі, що якщо єдиною метою будь-якої форми вираження є образа суду або членів цього суду, відповідна санкція в принципі не буде вважатися порушенням статті 10 Конвенції;

- зауваження слід розглядати в контексті справи в цілому, включаючи їх зміст і контекст, у якому вони були зроблені.

В частині застосування цих принципів у справі заявника ЄСПЛ вважав, що національні суди не проаналізували зауваження заявника з точки зору їх контексту та дискусії, в рамках якої вони були висловлені. У зв'язку з цим Суд насамперед зазначив, що заявник зробив спірні зауваження в контексті судового провадження, в якому він виступав як адвокат, і що його зауваження стосувалися цього провадження. Зокрема, його зауваження були висловлені в апеляційній скарзі на рішення про відмову у задоволенні його заяви про видачу виконавчого документа, тобто рішення, яке суперечило інтересам його клієнта. Це означає, що вони були зроблені в рамках дискусії, де права його клієнта, природно, повинні були рішуче захищатися. Це також означає, що, на відміну від критики, висловленої, наприклад, у медіа, зауваження заявника були

зроблені в контексті внутрішнього спілкування між ним як адвокатом та апеляційним судом, про яке широка громадськість не була обізнана.

ЄСПЛ не погодився з тим, що зауваження заявника, хоча і були різко сформульовані, мали єдиний намір образити суд. Його зауваження не були спрямовані проти конкретного судді, а стосувалися тлумачення відповідного національного законодавства, яке було застосоване Окружним судом міста Загреб в іншій справі, і якого також дотримувався Загребський міський цивільний суд у справі його клієнта, і яке заявник вважав серйозно помилковим і таким, що суперечить чітким правовим положенням Закону про виконавче провадження. Хоча це правда, що оскаржувані зауваження були дещо непристойними і різкими, а їхній тон був їдким, використання такого тону при коментуванні процесу відправлення правосуддя було визнано ЄСПЛ сумісним зі статтею 10 Конвенції (див. *Čeferin v. Slovenia*, № 40975/08, § 61, від 16 січня 2018 року, і згадані там справи).

Нарешті, не можна ігнорувати той факт, що апеляція заявника, яка містила оскаржувані зауваження, була успішною і що Окружний суд міста Осієк у своєму рішенні від 18 серпня 2016 року підтвердив його думку про те, що тлумачення, яке він так затято критикував, дійсно було неправильним. Суд також відзначив той факт, що Хорватська асоціація адвокатів не визнала вину заявника під час розгляду справи про дисциплінарне правопорушення.

Суд зазначив, що викладених міркувань для нього достатньо, щоб дійти висновку, що причини, наведені національними судами для виправдання втручання у свободу вираження поглядів заявника, не були «відповідними та достатніми». Ці суди не ґрунтували свої рішення на критеріях, викладених у практиці ЄСПЛ, а отже, не забезпечили належного балансу між необхідністю захисту авторитету судової влади та необхідністю захисту свободи вираження поглядів заявника. Оскільки заявник не вийшов за межі допустимої критики, втручання, про яке йдеться, не може вважатися таким, що було «необхідним у демократичному суспільстві».

Суд також зазначив, що цей висновок позбавляє його необхідності розглядати інші фактори, такі як розмір штрафу та роль судді J. T. B., які в іншому випадку бралися б до уваги при оцінці пропорційності втручання у свободу вираження поглядів у справах про неповагу до суду (див. *Žugić v. Croatia*, № 3699/08, § 41, від 31 травня 2011 року, та *Radobuljac v. Croatia*, № 51000/11, § 67, від 28 червня 2016 року).

Висновок

Порушення статті 10 Конвенції (свобода вираження поглядів).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 4 червня 2024 року та набуло статусу остаточного 4 вересня 2024 року відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.